

1982 JUN 26

MAGYAR NEMZET

Nemzet

244

9

Újjáéledő háztömbök I.

A százéves Erzsébetváros

Manapság sok az évforduló: okkal és olykor ok nélkül is alkalmat találunk magunknak az ünneplésre. Arra azonban, hogy Erzsébetváros — Budapest VII. kerülete — éppen *idén százesztendő*, én legalábbis egészen véletlenül bukkantam, amikor a legkülönbözőbb könyvekben a városrész múltja után kutattam. 1882-ben vált ugyanis külön Terézvárostól — amely annak idején Mária Teréziáról kapta a nevét —, hogy ezután Ferenc József feleségéről, Erzsébet királynéről elnevezve kezdje meg *önálló életét*.

Még tíz év sem telt el Buda, Pest és Óbuda egyesítése óta. A hajdani Király — a mai Majakovszkij — utca azonban már ekkor városias pezsgést, *nyüzsgő üzleti életet, polgári-sodó szellemet sugárzott szét* a nemrégiben még falusias környék és az innen nem is olyan távol nyújtózó kertészetek felé. A városiasodás természetesen a leglátványosabban mégis a gyors egymásutánban szintre a földből kinövő, *több emeletes épületekben* öltött testet.

A Király utca „a város többi sugárútjával szemben nem a vidéket a fővárossal összekötő országútként keletkezett — írja róla Gerő László —, hanem a városmagból a Városerdőbe, a későbbi Városligetbe vezető dűlőútból fejlődött utcává. A kiegyezés idején *úgy szólván az egyetlen nagyvárosi jellegű utca a Belvároson kívül*, amelyen barokk, klasszicista, romantikus és kora eklektikus két- és háromemeletes házak váltakoztak... a Terézvárost (akkor még nem különült el az Erzsébetváros — Szerk.) keskeny utcák hálózata jellemezte; *a telekzsora következményeként épült rendkívül szűk udvarú, magas házak egymásra zsúfoltsága azóta is alig változott*”.

Atlasz 86 évesek

Valóban nem sokat. Csak éppen a házak öregedtek meg, s válnak egyre kevésbé alkalmasnak az új igények kielégítésére. *Átlagos életkoruk 86 év és a házak felét még egyszer sem újították fel teljesen*. A felújítás lemaradása ma már meghaladja a hatmilliárd forintos értéket. Ha elővesszük az 1980-as népszámlálás budapesti kötetét és felüjtjük a VII. kerületnél, azt is kiolvashatjuk a számokból, hogy az összesen kerek 36 ezer lakott lakásból *22 423 még 1900 előtt*, tízezer 1900—1919 között, 1920-tól 1944-ig pedig 3237 épült. Csak a többi — még ezret sem kitevő — otthon létesült a felszabadulás után. (Ezek többsége is valószínűleg a nagy lakások megosztásával, leválasztásával, vagy társbérletként.)

Az említett 36 ezer lakás ke-

reken negyven százaléka ma sem komfortos, pedig a VII. kerület már nem „külváros”, mint ahogyan — az ember csodálkozva olvassa —, valamikoriban még beszéltek róla. Jelenleg a *Belváros*hoz, a városközpont *hoz szorosan kapcsolódó terület*, Budapest egyik legforgalmasabb és legfrekvenciáltabb része.

Komfort nélkül

A lakásösszetétel is meglehetősen ellentmond annak a magas státusnak, amelyet Erzsébetváros — városzerkezeti elhelyezkedése alapján — betölteni hivatott. Az otthonok kerekben *negyven százaléka szoba-konyhás*, további hét százalékuk csak szobából áll, tehát még külön konyhával sem rendelkezik. 37,8 százalék a kétszobás, 12,3 a háromszobás és csak 3,8 százalék az ennél nagyobb lakások aránya. (Ez az arány valójában még rosszabb, mert a lakásnak nem is számíthatókat a KSH adatai nem tartalmazzák.)

Időrabló és kissé lehangoló foglalatosság volna visszakeresni és felidézni azokat a tanácskozásokat, konferenciákat, vitákat, amelyeken a belső kerületek egyre több és több megroggyanó, feldúcolt vagy életveszélyessé váló lakóházáról esett szó. Ezek a viták már a felszabadulás előtt kezdődtek.

A mai tervezők történelmi visszpillantást is mellékelnek megújulást szolgáló koncepciójukhoz, s ez a visszpillantás csak a főváros egyesülésétől és a Fővárosi Közmunkák Tanácsa megalakulásától számított három-négy évtizedig „friss és mérszagú”. A nagyvonalú tervek ekkor teljesen átfomlalták a Duna bal partját, és ennek a fejlődésnek köszönhető, hogy a hajdani „külvárosok” belvárosokká váltak.

A több emeletes házak katonás rendbe sorakozva hamarosan *átlépték az addigi periferiák határát is*. A legrohamosabb átalakulás éppen a Teréz-, illetve Erzsébetvárosban zajlott le: *imponálóan egységes, mégis változatos építészeti arculat bontakozott ki*. A lakosság száma megsokszorozódott, a lakások több mint fele azonban egyszobás és udvari, ami már — akarva-akaratlanul — magában hordja a későbbi ellentmondások, feszültségek csíráit.

A túlszűfolt, egészségtelen, kevés napsütéshez jutó, minden komfortot nélkülöző lakások *előbb erkölcsileg, majd fizikailag is leromlanak*, és ezt az utcai, tágas, kényesebb igényeket is kielégítő otthonok sem tudják hosszabb távon ellensúlyozni. Újra meg újra felmerül *egy új sugárút terve*, amely Madách Imre nevét viselné, és körülötte átépülne — fellazulna, levegőt kapna — a leginkább előregedő, „légszomjas” Király utca és Rákóczi út közötti rész.

Árkay Bertalan, Vágó József készít rá terveket, megvalósulásukra azonban nem kerül sor. Csak az úgynevezett Madách-házak épülnek fel, s a II. világháború *még a legvérmé-*

sebb reményeket is *könyörtelenül szétfoszlatja*. A nyilas uralom pedig elviselhetetlen körülmények közé taszítja az itt élők tekintélyes részét.

Az akkori Király utca—Nagykörút—Rákóczi út—Károly király út (a mai Tanács körút) által határolt részt *gettónak jelölik ki, és egész Budapest területéről mintegy 60—65 ezer zsidót zsúfolnak össze ezen az alig 0,3 négyzetkilométeren*. Elképzelhető, hogy mit jelentettek ezek a borzalmas, embertelen körülmények — a bezártság, a kiszolgáltatottság, a rettegés mellett — a már ekkorra vérszenen előregedett házak és lakások állagára nézve is.

A felszabadulás után az első átépítési tervet *Granasztói Pál* készítette el, de a háború súlyos sebeinek begyógyítása, az *újjáépítés, az új társadalmi berendezkedés hatalmas feladata ismét csak háttérbe szorította az erzsébetvárosi problémák megoldását*. Az épületfelújítás fővárosszerte nem tartott — anyagi erő híján, nem is tartott — lépést az avulással. Budapest lakossága a felszabadulás előttihez képest a kétszeresére nőtt, ezért — a fojtogató lakáshiány leküzdésére — *hosszú éveken át az új otthonok építése állt — jogosan — a figyelem középpontjában*.

Nagyobb arányú felújítási és fokozott karbantartási munkálatok a VII. kerületben tulajdonképpen csak a IV. és V. ötéves tervben, akkor is főként a Nagykörút másik oldalán, a Dózsa György út felé eső részen kezdődtek, majd folytatódtak. A Nagykörút és a Tanács körút közötti házakat — a Tanács körút—Madách Imre út csomópontján található épületek némelyikén kívül — jóformán csak a Rákóczi út, *nagyszabású sortatarozás érintette*, amelyet a kerületi Ingatlankezelő Vállalat igyekezett — saját eszközeiből, nagy erőfeszítéssel — *belső korszerűsítésekkel is kiegészíteni*.

Toldozgatás-foldozgatás

A toldozgatás-foldozgatás — mondani sem kell — aligha eléghette ki az itt élő, egyre mostohább viszonyok között és — látszólag — teljesen sorsukra hagyott lakókat. Annál kevésbé, mert az *egész Európában megindult az elavult, történelmi városmagok rekonstrukciója*, és a fővárosok, nagyvárosok a legkülönbözőbb módon és eredménnyel próbálták megakadályozni — ahol még nem volt késő — a teljes lerobbanást, a *slum* kialakulását. Hamarosan itthon is egymást érték a nemzetközi és országos tanácskozások, szimpozionok, amelyek cselekvést sürgettek a történelmi városrészek megmentésére.

E törekvésekkel és a kialakuló elgondolásokkal foglalkozik következő cikkünk — különös tekintettel az erzsébetvárosi fejleményekre.

Komor Vilma